

**Letno srečanje ENOC (European Network for Ombudspersons for Children)
Varšava 2005**

POROČILO O DELU

DOSEŽKI IN SPREMEMBE

1 Nacionalni projekt za promocijo in učenje o pravicah otrok in mladostnikov MOJE PRAVICE

V Sloveniji je učenje o človekovih pravicah vključeno v učni program osnovne in srednje šole, vendar so se učitelji v preteklosti pogosto obračali na nevladne organizacije (NVO) in Varuha za pomoč pri predstavitvi teh vsebin. Na podlagi ugotovitev, da obstaja velik primanjkljaj v metodičnem in izvedbenem smislu je bilo odločeno, da se izvede projekt MOJE PRAVICE. Projekt temelji na izkušnjah in doživljanju otrok, nastal je v sodelovanju z NVO Šola za mir, kasneje pa so k sodelovanju pristopile tudi druge nevladne in nekatere vladne organizacije, dejavne na področju otrokovih pravic.

Učenje o pravicah je postalo s projektom MOJE PRAVICE del učno-vzgojnega procesa, delavnice in socialne igre kot metoda poučevanja pa pozitivno vplivajo tako na vzdušje v šolskem prostoru, kot tudi na kakovost medosebnih odnosov. Učenci ob spoznavanju pravic razumejo tudi odgovornosti in razvijajo sposobnost za dialog. Učitelji so opremljeni z didaktičnim gradivom in metodičnimi navodili, sam projekt pa na spletni strani www.eip-ass.si/moje pravice ponuja dodatne odgovore, napotke in pojasnila za otroke, mladostnike, starše in učitelje.

Ob izvajanju projekta MOJE PRAVICE smo ugotovili, da otroci, starši in učitelji slabo poznajo Konvencijo o otrokovih pravicah (CRC) in njeno vsebino. Metodika poučevanja otrokovih pravic se je s pomočjo gradiv, pripomočkov in ustreznih navodil bistveno izboljšala, še vedno pa ostaja v Republiki Sloveniji potreba po dolgoročnih izobraževalnih in informativnih programih učenja o pravicah otrok in mladostnikov.

Delo in izkušnje smo predstavili na sestanku OVSE »Izobraževanje o človekovih pravicah« marca 2005 na Dunaju ter s tem napravili prvi korak k morebitni internacionalizaciji projekta.

2 Pravice otrok s posebnimi potrebami

Prizadevanja za enakopravno obravnavo otrok s posebnimi potrebami v šolskem prostoru smo nadaljevali tudi v obdobju 2004/5 ter opozarjali na potrebne prilagoditve v izvajanju pouka ter nujne kadrovske in materialne pogoje za to.

Pristojna ministrstva smo opozarjali na težave vzgojnih zavodov pri obravnavi mladostnikov s psihičnimi motnjami in odvisnikov od drog. Dogovor o oblikovanju posebne stanovanjske skupine za mladostnike z duševnimi motnjami v enem od vzgojnih zavodov do poletja 2005 še ni bil uresničen.

Čeprav je sprejeti Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami prvič opredelil dolgotrajno bolne otroke kot otroke s posebnimi potrebami, njihova pravica do izobraževanja še ni zagotovljena v vseh primerih, kar je posebej pereče pri srednješolcih. Izobraževanje na domu je mogoče le v omejenih primerih, izobraževanje v bolnišnicah pa je pomanjkljivo in ni dostopno vsem hospitaliziranim otrokom. Problem smo predstavili v Letnem poročilu, do obravnave v Državnem zboru jeseni ni mogoče poročati o potrebnih spremembah oziroma rešitvah.

3 Odločanje o zaupanju otroka, stikih in preživljanju

Sprememba Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih je prenesla pristojnost odločanja o otroku s centrov za socialno delo na sodišča, kar pa je pri prizadetih (starših in otrocih) v praksi prineslo številna razočaranja. »Korist otroka« ostaja zelo raztegljiv pravni standard, obremenjen z dolgotrajnostjo sodnih postopkov in neurejenim pridobivanjem otrokovega mnenja. Z veseljem pa smo pozdravili delo enega od sodišč, ki ga razumemo kot začetek spreminjanja sodne prakse pri zagotavljanju pravice otrok, da sodelujejo pri odločanju o svojem nadaljnjem življenju po razvezi staršev. Vsekakor nameravamo še naprej opozarjati na pomen, vlogo in potrebo po vključevanju zaupne osebe v vseh pravnih postopkih, ki zadevajo otroka.

Dolžnost preživljanja je poudarila tudi sprememba Kazenskega zakonika Republike Slovenije, ki neplačevanje preživnine po novem opredeljuje kot kaznivo dejanje. Po tej spremembi je lahko zavezanec za preživnino, ki svojih obveznosti ne poravnava, čeravno bi to zmož, kaznovan z zaporom do enega leta, za izmikanje plačevanja preživnine pa z zaporom do treh let. V minulem letu je dobilo 4700 otrok v državi nadomestilo preživnine iz državnega sklada, ki pa pravico do nadomestila priznava samo mladim do izpolnjenega 18. leta. Zato se varuh človekovih pravic zavzema, da bi to pravico podaljšali do konca rednega šolanja otroka. Takšen predlog je že v našem letnem poročilu za leto 2005, o njegovi usodi pa bo odločil Državni zbor, ki bi moral ustrezno spremeniti zakon.

Ob opozarjanju na pravico otrok do sredstev za preživljanje vseskozi poudarjamo tudi nujnost oblikovanja družbenih mehanizmov za zmanjševanje socialne izključenosti in revščine.

4 Kampanja za prepoved telesnega kaznovanja

Republika Slovenija še ni prepovedala telesnega kaznovanja otrok v družini. V sklopu systemskega reševanja problematike nasilja v družini je Varuh človekovih pravic predlagal, da se z zakonom telesno kaznovanje otrok izrecno prepove.

V prizadevanjih za prepoved telesnega kaznovanja smo se pridružili Forumu zoper telesno kaznovanje otrok in v sodelovanju z NVO Zvezo prijateljev mladine Slovenije v letu 2004/5 delovali predvsem na področju ozaveščanja javnosti.

V sodelovanju z nevladno organizacijo Društvo za nenasilno komunikacijo smo obiskali nekaj šol ter s starši, otroci in mladostniki, učitelji in svetovalnimi delavci govorili o telesnem kaznovanju in nasilju v družini. Sporočilo, da je telesno kaznovanje otrok slab vzor in model za reševanje težav v medosebnih odnosih, saj utrjuje nasilniško naravnost ter oblikuje začarane kroge nasilja, je doseglo vse sodelujoče.

V svojih opozorilih se Varuh zavzema za vrednotenje otroka kot avtonomnega bitja in za oblikovanje takšnega okolja, ki omogoča uravnotežen razvoj in bio-psiho-socialno blagostanje otrok in mladostnikov. Namesto telesnega kaznovanja opozarjamo na nenasilne vzgojne in metode discipliniranja. Ob tem žal ugotavljamo, da telesno kaznovanje in odnos do njega odražata položaj otrok in mladostnikov v slovenski družbi in v svetu odraslih.

5 Otroci in nasilje v družini

Leta 2004 je Varuh izdal posebno poročilo NASILJE V DRUŽINI – POTI DO REŠITEV, v katerem smo strnili prispevke strokovnega posveta z istim naslovom iz konca 2003, povzeli skupne ugotovitve in predloge strokovnjakov, ki se z nasiljem v družini ali njegovimi posledicami neposredno srečujejo v praksi, in predlagali rešitve na različni ravneh.

Varuh človekovih pravic je skozi leto 2004/5 dejavno usmerjal pozornost k pravicam otrok, izpostavljenih nasilju, po drugi strani pa vseskozi preverjal zmožnosti nosilcev odgovornosti – na področju motivacije, moči (pooblastil) in potrebnih virov za ukrepanje. Nadzor nad delom državnih organov, nosilcev javnih pooblastil in lokalne samouprave je izvajal tudi z vidika k-pravicam usmerjenega ocenjevanja in analize otrokovega okolja.

V začetku leta 2005 je Državni zbor Republike Slovenije obravnaval zgoraj navedeno posebno poročilo ter soglasno podprl priporočilo, da se čimprej pripravi ustrezen zakon. Varuh človekovih pravic je ob tej priložnosti opozoril vsa ministrstva in ostale državne ter organe v lokalnih skupnostih, da so pri ustvarjanju politik na svojem področju dolžni zagotavljati razmere, ki ne bodo povzročale, opravičevale ali vzdrževale stanja nasilja v družini.

Vlada napoveduje, da bo ustrezna zakonodaja pripravljena za javno obravnavo in zakonodajni postopek do konca tega leta.

6 Spremembe izobraževalnih programov za strokovnjake, ki prihajajo v stik z otroki in mladostniki

Po triletnih prizadevanjih in sodelovanju s strokovnjaki Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani je prišlo v študijskem letu 2004/5 do umestitve problematike in obravnave nasilja v družini z vidika otrokovih pravic v program specializacije za zdravnike družinske medicine. Učne delavnice za družinske zdravnike bodo v letu 2006 zasnovane predvsem na obravnavi pravic otrok in mladostnikov v kontekstu nasilja.

Omenjene vsebine so vedno pogosteje vključene tudi v programe strokovnega izobraževanja pediatrov. Čeprav Ministrstvo za zdravje nasilja ne opredeljuje kot problema javnega zdravja oziroma zdravstva, se zdravstveni delavci v praksi tega vedno bolj zavedajo in tudi s sodelovanjem Varuha je v nekaterih okoljih že prišlo do vzpostavitve medinstitucionalne mreže pomoči, kjer zdravstveni delavce prevzemajo vse več pobude.

7 Sodelovanje v pripravah konferenc Stop violence against children: Act now! –

Regional consultation for the UN study on violence against children for Europe

and Central Asia and Yokohama review for Europe and Central Asia – Combating

sexual exploitation and abuse of children

Varuh človekovih pravic je dejavno sodeloval z Vlado Republike Slovenije, ki je bila soorganizatorica obeh konferenc v organizacijskem in vsebinskem smislu. Pred konferencama smo posvetili posebno številko Biltena Varuha predstavitev dela otroških ombudsmanov na področju preprečevanja nasilja nad otroki.

SPREMEMBE V DELOVANJU/STRUKTURI/ORGANIZACIJI

V obdobju 2004/5 Oddelek za pravice otrok in mladostnikov pri Varuhu človekovih pravic Republike Slovenije ni doživel sprememb v strukturi, načinu delovanja ali organizaciji. Začeli pa smo se intenzivno ukvarjati z zagotavljanjem participacije otrok pri svojem delu.

Participacijo otrok in mladostnikov razumemo in skušamo uresničiti kot skupek pravic in način uresničevanja drugih pravic. Ne gre za izbor otrok, ki lahko sodelujejo na izbranih dogodkih, niti za neko ločeno dogajanje, ki nima vpliva na »resnično« družbeno življenje in odločanje ter izzveni kot da je samo sebi namen. Ena večjih pomanjkljivosti obravnave pravic otrok in mladostnikov znotraj UVČP je, da še nismo uspeli zagotoviti sistema participacije otrok in mladostnikov, kar je povezano z načinom dela, ki daje prednost obravnavi konkretnih pobud (ki jih vlagajo pretežno odrasli in ne otroci!). Pri tem moramo omeniti, da koncentracijo na individualne pobude zahteva veljavna zakonska ureditev, ki tudi ne omogoča, da bi varuh sodeloval v konkretnih postopkih, kjer se odloča o otrokovih pravicah.

Participacija otrok in mladostnikov je vizija, ki priznava otrokom in mladostnikom enakovredno vlogo pri odločanju in spreminjanju praks, predvsem pa terja spremembo »odraslih« pristopov in konceptov. Zato bomo morali najprej razviti in utrditi prepričanja odraslih, da je smiselno, potrebno in pomembno upoštevati in vključevati tudi tiste, o katerih odločamo. Zato razmišljamo o možnostih, da bi pri varuhu oblikovali posvetovalne skupine, sestavljene iz otrok in mladostnikov, ki bi lahko na neposreden način uresničile pravico do izražanja svojega mnenja o splošnih zadevah, ki jih obravnava varuh.

MEDNARODNO SODELOVANJE IN PROMOCIJA

Delovanje varuha človekovih pravic in še posebej oddelka za pravice otrok in mladostnikov smo v preteklem letu predstavili kolegom iz Srbije in Črne gore (sodelujemo z institucijami za varovanje človekovih pravic v Vojvodini, na Kosovu in v Črni gori) in Albanije.